

!
!
!
!

وزارت راه و شهرسازی
شرکت عمران و بهسازی شهری ایران
(اد. تخصصی)

! چارچوب جامع باز آفرینی شهری پایدار

ویرایش اول

مرداد ۱۳۹۳

فهرست مطالب

۱	مقدمه.....	۳
۲	روش و فرایند تدوین چارچوب.....	۴
۳	اسناد پشتیبان.....	۵
۴	تعریف مفاهیم.....	۵
۵	چارچوب بازآفرینی شهری پایدار.....	۶
۵-۱	نمودار چارچوب بازآفرینی شهری پایدار.....	۸
۵-۲	بیانیه ارزش‌ها.....	۹
۵-۳	بیانیه چشم‌انداز.....	۹
۵-۴	اهداف چارچوب جامع بازآفرینی شهری پایدار.....	۱۰
۵-۵	راهبردهای چارچوب جامع بازآفرینی شهری پایدار.....	۱۰
۵-۶	تاکتیک‌های چارچوب جامع بازآفرینی شهری پایدار.....	۱۲
۵-۷	برنامه‌های چارچوب جامع بازآفرینی شهری پایدار.....	۱۴
۶	خروجی‌های چارچوب در حوزه برنامه‌ریزی.....	۱۷
۶-۱	ماتریس همکاری میان‌بخشی.....	۱۷
۶-۲	ماتریس زمان‌بندی برنامه‌ها و اولویت‌بندی اقدام.....	۱۷
۶-۳	گونه‌شناسی و رویکردهای برنامه.....	۱۷
۶-۴	ماتریس وظایف ستادی.....	۱۷
۲۶	پیوست‌ها.....	۲۶
۲۶	پیوست ۱: مفاهیم تخصصی.....	۲۶
۳۱	پیوست ۲: منابع.....	۳۱

۱- مقدمه؛ معرفی چارچوب جامع بازآفرینی شهری پایدار

مروری بر عملکرد پیشین شرکت عمران و بهسازی شهری ایران و نیز مجموعه اقدامات پیش‌بینی شده و در پیش‌روی، نبود چارچوب نظری و نظام‌مند در فرایند بازآفرینی شهری در ایران را نمایان ساخت. نبود چنین چارچوبی همواره کج‌روی‌ها و موازی‌کاری‌های بیشمار، عدم انطباق برخی اقدامات با اهداف اصلی بازآفرینی شهری و درنهایت خلاءها و آسیب‌های جبران‌ناپذیری را سبب گردیده است.

چارچوب جامع بازآفرینی پایدار شهری بمنظور گردهم آوردن کلیه اقدامات شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران حول یک محوریت واحد نظری تنظیم شده است. هدف از تنظیم این چارچوب، عملیاتی کردن سند ملی عمران و بهسازی شهری در یک فرایند علمی است که بهبود عملکرد، ارتقای بهره‌وری و تاثیرگذاری و مبارزه با تفکر درون‌گرای افراطی را سبب خواهد شد. این چارچوب نظری بر اساس ترسیم جایگاه موجود و مقصد مطلوب سعی در ترسیم راه‌های دستیابی به چشم‌انداز مطلوب در اسناد بالادست شرکت مادر را دارد.

این سند ضمن تعریف بیانیه چشم‌انداز و بیانیه ارزش‌ها، به معرفی اهداف کلان، راهبردها، تاکتیک‌ها و برنامه‌ها پرداخته است. اهداف کلان، راهبردها و تاکتیک‌ها بعنوان اصولی کلی و یکسان در کلیه نهادها و دستگاه‌های مسئول و متولی در امر بازآفرینی شهری و در قالب اصول فرابخشی معرفی شده‌اند. این اصول می‌توانند در تمامی این ارگان‌ها در دستور کار قرار گرفته و بر اساس ماموریت سازمانی ویژه‌اشان در فرایند بازآفرینی شهری پایدار، برنامه اجرایی [برنامه‌ها و اقدامات] ویژه خود را تعریف کنند. در این میان همچنین نقش شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران به‌عنوان متولی امر بازآفرینی شهری در بافت‌های هدف، عامل پیوند دهنده و هدایت‌کننده این شبکه همیاری در تحقق بازآفرینی شهری پایدار است. چارچوب تدوین شده بیش از همه در تدوین و هدایت برنامه اجرایی شرکت مادر چه در زمینه اقدامات نرم‌افزاری و چه سخت‌افزاری مورد بهره‌برداری قرار خواهد گرفت. همچنین این چارچوب نظری با ارائه شاخص‌های کیفی امکان ارزیابی اصولی و منطقی و فارغ از پیش فرض‌های تجربی را فراهم خواهد ساخت.

در این نوشتار نخست "روش و فرایند تدوین چارچوب مذکور"، "اسناد پشتیبان و بکاررفته در تدوین چارچوب" و "تعریف مفاهیم پایه" ارائه گردیده است. سپس یافته‌ها به صورت کلی در قالب یک نمودار تصویری و نیز به صورت تفصیلی شرح داده شده‌اند. در نهایت برای مشخص شدن نحوه بهره‌برداری از این چارچوب نمونه‌هایی از ماتریس‌ها و جداول قابل پیش‌بینی به‌عنوان خروجی‌ها در حوزه برنامه‌ریزی نمایش داده شده‌اند.

دفتر مطالعات کاربردی و امور ترویجی

تابستان ۱۳۹۳

۲- روش و فرایند تدوین چارچوب

فرایند تدوین این چارچوب به عنوان سندی واسط در پیوند اسناد فرادست و کلان به برنامه‌های اجرایی، در چهار گام اصلی به شرح زیر طی شد.

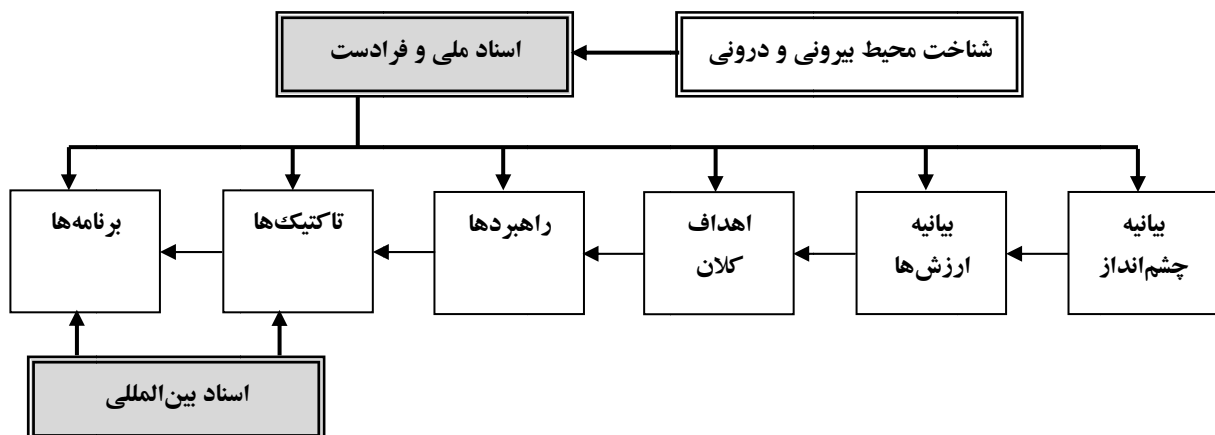
گام اول) بررسی اسناد ملی و فرادست شامل سیاست‌های کلی نظام ابلاغی مقام معظم رهبری، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و سند ملی عمران و بهسازی شهری و استخراج مقاصد مطلوب، خطوط راهبردی و فرایندهای تحقق اهداف.

گام دوم) شناسایی و تحلیل شرایط محیط بیرونی [محدوده‌های هدف] و درونی [ظرفیت ساختاری و سازمانی] به منظور شناسایی مسائل و چالش‌های عمده پیش رو در عملیاتی سازی اسناد فرادست و ملی.

گام سوم) تعریف چارچوب بازآفرینی شهری در هفت بخش اصلی شامل بیانیه چشم‌انداز، بیانیه ارزش‌ها، اهداف کلان، راهبردها، تاکتیک‌ها، برنامه‌ها و اقدامات بر اساس تطابق با مفاد اسناد فرادست و تحلیل بدست آمده از شرایط محیط بیرونی و درونی. لازم به ذکر است که از مفاد اسناد ملی و فرادست حاکم بر کلیه بندهای چارچوب هستند و از اسناد بین‌المللی در تدقیق راهبردها و تاکتیک‌های چارچوب بهره گرفته شده است.

گام چهارم) استخراج ماتریس‌های تحلیلی در جهت تدقیق تاکتیک‌ها و فرایند برنامه‌ریزی در سه مقع زمانی کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت.

نمودار ۱- فرایند تدوین چارچوب جامع بازآفرینی شهری پایدار

۳- اسناد پشتیبان تنظیم چارچوب جامع بازآفرینی شهری پایدار

پوشش کلیه بندهای اسناد "سیاست‌های کلی نظام ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری"، "سند چشم انداز ۱۴۰۴"، "سند ملی عمران و بهسازی شهری ایران"، به عنوان اسناد فرادست و روح حاکم بر برنامه، به عنوان کلیدی اصلی در تنظیم این چارچوب در نظر گرفته شده است. همچنین بمنظور روزآمدی تاکتیک‌ها و برنامه‌ها از اسناد جهانی زیر در تطابق با مفاد و راهبردهای اسناد فرادست مورد اشاره، استفاده شده است.

- World Bank, Deniz Baharoglu & Christine Kessides, “ **Urban Poverty**”
- World Bank ,Judy L. Baker(2008), ”**Urban Poverty: A Global View**”
- UNISDR & UN-Habitat(2010),”**How To Make Cities More Resilient: A Handbook For Local Government Leaders**”
- World Bank, Abhas K. Jha, Todd W. Miner, and Zuzana Stanton-Geddes (2013),“**Building Urban Resilience Principles, Tools, and Practice**”
- UN-Habitat(2002), “**Global campaign on Urban Governance: An Inventory**”

۴- مفاهیم پایه

-**بیانیه چشم انداز (Vision Statement):** این بیانیه به توصیف و ترسیم موقعیت مطلوب و غایی شرکت عمران و بهسازی شهری ایران در تحقق بازآفرینی شهری پایدار در محله‌ها و محدوده‌های هدف می‌پردازد. افق این چشم انداز بر اساس سند ملی عمران و بهسازی شهری ایران پایان برنامه ششم و هفتم توسعه تعریف شده است.

-**بیانیه ارزش‌ها (Value Statement):** این بیانیه به توصیف ارزش‌های بنیادین و اصول هدایتگر حاکم بر فرایند تحقق بازآفرینی پایدار اشاره دارد.

-**هدف کلان (Goal):** این اهداف به بیان مقاصد کلان، بلند مدت و کمتر سازمان یافته می‌پردازند که در جهت دستیابی به چشم انداز و مأموریت شرکت عمران و بهسازی شهری ایران تعریف شده‌اند.

-**راهبردها (Strategy):** مجموعه‌ای از تدابیر، رویکردها و شیوه‌هایی که ضمن دیدگاهی فراگیر به توصیف چگونگی عملکرد ابزارها و اهرم‌ها در جهت دستیابی به اهداف کلان می‌پردازند.

-**تاکتیک (Tactic):** تاکتیک‌ها گام‌های ویژه و مورد نیازی است که برای دستیابی به راهبردها تعریف می‌شوند.

-**برنامه (Plan):** عملیاتی کردن تاکتیک‌ها از طریق تعریف برنامه‌های اجرایی مشخص و ویژه که ضمن فراهم آوردن قابلیت سنجش محدود به زمان نیز هستند، دنبال می‌شود.

۵- چارچوب بازآفرینی شهری پایدار

بازآفرینی شهری پایدار فرایند توسعه‌ای همه‌جانبه در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی، محیطی و کالبدی به منظور ارتقای کیفیت زندگی در محدوده‌ها و محله‌های هدف در پیوند با کل شهر است. به منظور تعریف چارچوبی جامع از چگونگی تحقق این فرایند از مرحله چشم‌انداز تا تعریف برنامه‌ها، شناخت مسائل و چالش‌های بیرونی در محله‌ها و محدوده‌های هدف گامی آغازین و بنیادی به‌شمار می‌رود.

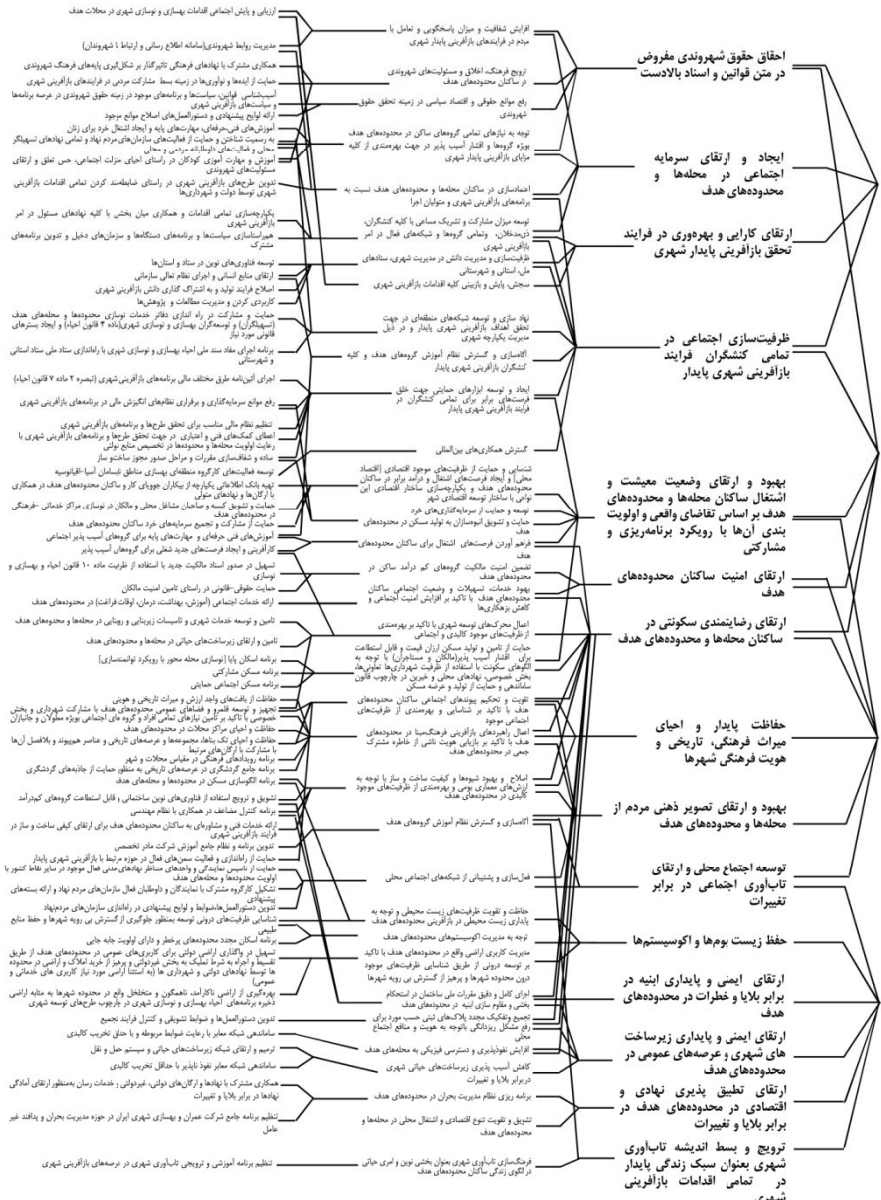
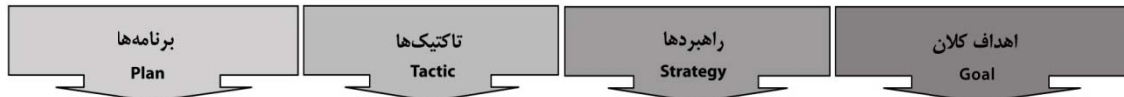
بر این اساس و با توجه به تجارب و مطالعات انجام شده در شرکت مادر، محدوده‌های وسیعی از شهرهای کشور با معضلات پیچیده‌ای به ویژه فقر شهری، عدم ایمنی و بحران هویت رو به رو هستند. کم توجهی به سرنوشت بخش قابل توجهی از شهرنشینان کشور که از مسکن نامناسب، کمبود خدمات و زیر ساخت‌های شهری و فقدان محیط اجتماعی سالم رنج می‌برند و با فقر نسبی و بیکاری گسترده مواجهه هستند، فاقد هرگونه توجه منطقی است. بیش از ۵۶ هزار هکتار محلات نابسامان میانی، ۲۱ هزار هکتار از عرصه‌های تاریخی مراکز شهرها و ۵۳ هزار هکتار سکونتگاه‌های غیررسمی که رقمی بالغ بر ۳۰ درصد بافت‌های شهری موجود کشور را در بر می‌گیرند و جمعیتی بالغ بر ۱۷ میلیون نفر [حدود ۲۰ درصد جمعیت شهری کشور] را در خود جای داده‌اند، از این مسائل و مشکلات رنج می‌برند. دولت و شهرداری‌های کشور تاکنون تلاش‌های زیادی برای حل معضلات این مناطق انجام داده‌اند ولی متأسفانه روند افت منزلت مکانی-اجتماعی این مناطق رو به افزایش بوده است. بر اساس بررسی تجارب شرکت مادر در تمامی اقداماتش در محدوده‌های هدف در طی سالیان از بدو شکل‌گیری تاکنون، اهم چالش‌های پیش رو در مواجهه با مسائل و مشکلات این محدوده‌ها و محله‌ها به شرح زیر شناسایی و استخراج شدند:

۱. عدم پیش‌نگری و توجه به سیاست‌ها و برنامه‌های پیش‌گیرانه در گسترش محدوده‌ها و محله‌های نابسامان شهری؛
۲. بی توجهی به سهم و حضور شهروندان و همکاری نهادهای مدنی در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌ها و برنامه‌های بهسازی و نوسازی شهری؛
۳. عدم وفاق ملی و عدم همگرایی دستگاه‌های مختلف دخیل در فرایند بازآفرینی محله‌ها و محدوده‌های هدف؛
۴. توجه صرف به ابعاد کالبدی و زیباشناسی در امر ساماندهی و بهسازی محدوده‌های هدف و عدم توجه اقدامات به سرزندگی اجتماعی و اقتصادی و ملاحظات زیست‌محیطی؛
۵. عدم ایفای نقش صحیح کنشگران مختلف دخیل، بویژه درگیری‌ها و مداخله‌های اجرائی مستقیم دولت و شهرداری‌ها در فرایند بهسازی و نوسازی شهری؛
۶. عدم توجه به توانمندسازی ساکنان این محله‌ها و محدوده‌ها برای حضور و مشارکت در فرایند بهسازی و نوسازی و همچنین پایین بودن سطح آگاهی عمومی نسبت به اهمیت و ضرورت برنامه‌های بازآفرینی شهری؛
۷. بی توجهی به ارزش‌ها و ثروت‌های فرهنگی-تاریخی شهرها و در معرض خطر تخریب بودن آثار بجا مانده و همچنین کیفیت نازل و نایمن ساخت و ساز در حوزه نوسازی شهری؛
۸. عدم تخصیص منابع لازم برای توسعه خدمات، ارتقاء زیر ساخت‌ها و تسهیلات به ساکنان و مالکان؛

۹. عدم همگرایی برنامه‌های مختلف توسعه شهری بویژه برنامه‌های تامین مسکن با توجه به ظرفیت‌ها و فرصت‌های موجود در محلات هدف برنامه‌های بهسازی و نوسازی شهری؛
 ۱۰. عدم توجه به ظرفیت‌سازی در حاکمیت شهری بمنظور اعطای نقش محوری به این نهاد به عنوان مدیریت واحد و هماهنگی شهری؛
 ۱۱. عدم حمایت‌های لازم از سرمایه‌گذاران، توسعه‌گران و سازندگان بخش خصوصی برای تشویق و افزایش انگیزه حضور در طرح‌ها و برنامه‌های بهسازی و نوسازی شهری؛ و
 ۱۲. عدم برخورداری از دانش روز و فقدان نظام ارزیابی و پایش اقدامات به منظور استفاده از تجربه‌ها و درس آموخته‌های اقدامات گذشته و همچنین نابسامانی در رویکردها و رویه‌های اقدام؛
 ۱۳. نبود الگوی مناسب مسکن کم درآمدها و جدا بودن سیاست‌های تامین مسکن (که عمدتاً دولتی و از بالا به پایین می‌باشد) از برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه شهری در سطح محلی؛
 ۱۴. عدم اعتماد ساکنان محله‌ها و محدوده‌های هدف بازآفرینی به اقدامات و سیاست‌های بخش حکومتی [دولت، شهرداری‌ها و ...]؛ و
 ۱۵. عدم توجه به برنامه‌های کاهش خطرپذیری ابنیه و زیرساخت‌های شهری در برابر بلایا و سوانح در محله‌ها و محدوده‌های هدف بازآفرینی شهری.
 ۱۶. همسو نبودن دستگاه‌های دخیل در فرایند بهسازی و نوسازی، نگاه بخشی، موازی و گاه غیر هم جهت و در نتیجه اتلاف منابع و ایجاد ناهماهنگی در برنامه‌ها.
- شناسایی این مسائل در کنار بررسی اسناد فرادست [سیاست‌های کلی نظام، سند ۱۴۰۴ و سند ملی عمران و بهسازی شهری ایران]، استخراج مقاصد، فرایندها و راهبردهای دست‌یابی به چشم‌اندازهای ترسیم شده در آن‌ها، پایه شکل‌گیری خطوط و محورهای اصلی چارچوب را به شرح زیر فراهم آورد.

فرابخشی عمران و بهسازی شهری ایران

1. تحقق حکمروائی شهری در راستای احیاء و ارتقای انسجام اجتماعی ساکنان محله‌ها و محدوده‌های هدف در برنامه بازآفرینی شهری

2. کاهش فقر شهری با رویکرد توانمندسازی ساکنان محدوده‌های هدف و پیشگیری از بازتولید فقر در این محدوده‌ها

3. ارتقای هویت و منزلت مکانی و حفاظت از ارزش‌ها در محدوده‌ها و محله‌های هدف

4. ارتقاء تاب‌آوری شهری، تجهیز و مقاوم‌سازی محدوده‌های هدف در مواجهه با سوانح و بلایا

بیانیه ارزش‌ها Value statement

تحقق بازآفرینی شهری پایدار از طریق توسعه اجتماع محوراشارکت مردمی، شهرنگار، تقاضای محور و زمینه‌گرا در تمامی مراحل و اقدامات با تأکید بر نقش حاکمیت و تسهیل‌گر دولت و با رعایت اولویت‌های محله‌ها و محدوده‌های هدف دنبال می‌شود. در این فرایند از رویکردهای کسب‌وکار و از بالا به پایین و مذاکره‌ای که منجر به از هم گسیختگی بافت اجتماعی، اقتصادی و کالبدی محدوده‌های هدف شود، پرهیز می‌شود. همچنین این فرایند با تأکید ویژه بر توسعه درونی و پایدار اجتماعات ساکن، تحقق حقوق شهروندی و نقش محوری مدیریت شهری دنبال خواهد شد.

بیانیه چشم‌انداز Vision Statement

تا افق برنامه‌های پنج و ششم توسعه ساکنان محدوده‌های هدف اقدامات عمران و بهسازی شهری ایران از محیط زندگی مناسب فرستادهای برابر اشتغال و درآمد استاندارد، مسکن، سوانح فضا‌های عمومی، خدمات شهری و زیرساخت‌های شهری در سطح میانگین شهر محیط پربودار هستند. در راستای تحقق توسعه پایدار شهری، عوامل بنیادین پیدایش محلات فقیر و نامناسب از میان رفته است. جمعیت و فعالیت‌ها در کلانشهرها دارای برکنش متعادل و متوازن است. فرستادهای اشتغال در اختیار تمامی گروه‌های اجتماعی قرار دارد، مهاجرت‌ها نامناسب روستا شهری تبدیل شده است. توزیع درآمد‌ها به عادلانه و توازن دست یافته است. تمامی گروه‌های اجتماعی به مسکن پایدار و خدمات اساسی شهری دسترسی دارند. میراث تاریخی و محیط زیست مورد حمایت و حفاظت قرار گرفته و به طور کلی مردم از سطح مطلوبی از کیفیت زندگی برخوردارند. همچنین با پیشگیری از پیدایش نواحی نامناسب، دسترسی سوی خدمات محلات محروم شهری در جهت بهبود بهسازی و توسعه پایدار، مسیر ترازوی این محلات متوازن شده است و با توانمندسازی اجتماعات ساکن و ظرفیت‌سازی در مدیریت شهری، پاس و نگرانی گذشته به احساسی امید و آسایش خانواده‌ها در جهت پیش‌بینی توان‌های مادی و معنوی آنان و تلاش و پیشرفت به سمت آینده بهتر مبدل شده است.

مدیریتی-حقوقی

اقتصادی-اجتماعی

اجتماعی-کالبدی

اجتماعی-محیطی

۲-۵ بیانیه ارزش‌ها

با توجه به تحلیل شرایط محیطی و اسناد چشم انداز ۱۴۰۴ و سند ملی عمران و بهسازی شهری ایران، بیانیه ارزش‌ها که شامل ارزش‌های بنیادین حاکم بر تمامی مراحل چارچوب باز آفرینی شهری پایدار می‌شود بدین شرح تعریف شد: "تحقق بازآفرینی شهری پایدار از طریق توسعه اجتماع محور(مشارکت مردمی)، شهرنگر، تقاضا محور و زمینه‌گرا در تمامی مراحل و اقدامات با تاکید بر نقش حمایتگر و تسهیل‌گر دولت و با رعایت اولویت‌بندی محله‌ها و محدوده‌های هدف دنبال می‌شود. در این فرایند از رویکردهای یکسویه و از بالا به پایین و مداخلاتی که منجر به از هم گسیختگی بافت اجتماعی، اقتصادی و کالبدی محدوده‌های هدف شود، پرهیز می‌شود. همچنین این فرایند با تاکید ویژه بر توسعه درونی و پایدار اجتماعات ساکن، تحقق حقوق شهروندی و نقش محوری مدیریت شهری دنبال خواهد شد."

کنشگران دخیل در فرایند تحقق چارچوب بازآفرینی شهری پایدار:

- **بخش خصوصی**، در برگیرنده جامعه حرفه‌ای؛ شامل تمامی دستگاه‌ها و شرکت‌های تخصصی، سرمایه‌گذاران و نهادهای تامین‌کننده سرمایه، جامعه نخبگان؛ یا به عبارتی مجموعه عوامل و دستگاه‌هایی که در زمینه تحقیقات و پژوهش و آموزش و مطالعات صاحب نظر و صاحب قلم اند؛
- **دولت**، مشتمل بر کلیه دستگاه‌های اجرایی، نهاد سیاست‌گذار، ناظر و هدایت‌کننده فرایند بهسازی و نوسازی شهری؛
- **مردم**؛ به عنوان اولین و مهمترین جامعه ذی نفع نوسازی و بهسازی بافت، پایه و قاعده اصلی مشارکت فعال در امر نوسازی مشتمل بر ساکنان، شاغلان، مستاجرین، مالکان و مراجعین؛ و
- **شهرداری‌ها**، شوراهای اسلامی شهر، سازمان‌های نوسازی شهری و انجمن‌های شورایاری وابسته به شوراهای شهر.

۳-۵ بیانیه چشم‌انداز

چشم‌انداز محله‌ها و محدوده‌های هدف بازآفرینی شهری بر اساس سند ملی عمران و بهسازی شهری ایران به شرح زیر است: "تا افق برنامه‌های پنجم و ششم توسعه، ساکنان محدوده‌های هدف اقدامات عمران و بهسازی شهری ایران از محیط زندگی مناسب، فرصت‌های برابر اشتغال و درآمد، استانداردهای مسکن، سرانه فضاهای عمومی، خدمات شهری و زیرساخت‌های شهری در سطح میانگین شهر محیط برخوردار هستند. در راستای تحقق توسعه پایدار شهری، عوامل بنیادین پیدایش محلات فقیر و نابسامان از میان رفته است، جمعیت و فعالیت‌ها در کلانشهرها دارای پراکنش متعادل و متوازن است، فرصت‌های اشتغال در اختیار تمامی گروه‌های اجتماعی قرار دارد، مهاجرت‌های ناخواسته روستا شهری تعدیل شده است، توزیع درآمدها به تعادل و متوازن دست یافته است، تمامی گروه‌های اجتماعی به مسکن پایدار و خدمات اساسی شهری دسترسی دارند، میراث تاریخی و محیط زیست مورد صیانت و حفاظت قرار گرفته و به طور کلی مردم از سطح مطلوبی از کیفیت زندگی برخوردارند. همچنین با پیش‌گیری از پیدایش نواحی نابسامان، سمت و سوی تحولات محروم شهری در جهت بهبود، بهسازی و توسعه پایدار تغییر و سیر نزولی این محلات متوقف شده است و با توانمندسازی اجتماعات ساکن و ظرفیت‌سازی در مدیریت

شهری، یاس و نگرانی گذشته به احساس امید و آسایش خانواده‌ها در جهت بسیج توان‌های مادی و معنوی آنان و تلاش و پیشرفت به سمت آینده بهتر مبدل شده است".

۵-۴ اهداف چارچوب جامع بازآفرینی شهری پایدار

گذار از مشارکت تشریفاتی به مشارکت واقعی مردم و بهره‌مندی از هم‌افزایی منابع و فرصت‌ها در راستای ثبات، توسعه و اعتلای کشور، اقدامی فراگیر بوده که نقش دولت در تحقق آن انکارناپذیر است. لذا ضروری است که دولت تدبیر و امید با نگاه عدالت‌خواهانه و حمایت‌گرانه خویش، در راستای تحقق عملی موضوع حقوق شهروندی، با نگاه ویژه به عرصه‌های هدف بهسازی، بازآفرینی پایدار شهری را به عنوان یکی از سیاست‌های دارای اولویت مورد تأیید و رسیدگی قرار دهد.

در این راستا و بر اساس مسائل و چالش‌های شناسایی شده، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و سند ملی عمران و بهسازی شهری چهار محور کلیدی زیر به عنوان اهداف کلان دولت در فرایند تدوین برنامه بازآفرینی پایدار شهری و در راستای سیاست‌های کلی نظام ابلاغی مقام معظم رهبری در بخش شهرسازی و معماری مد نظر قرار گرفته است:

- ۱- کاهش فقر شهری با رویکرد توانمندسازی ساکنان محدوده‌های هدف و پیش‌گیری از بازتولید فقر در این محدوده‌ها؛
- ۲- ارتقاء تاب‌آوری شهری، تجهیز و مقاوم‌سازی شهرها در مواجهه با سوانح؛
- ۳- ارتقای هویت و منزلت مکانی و حفاظت از ارزش‌ها در محدوده‌ها و محله‌های هدف؛ و
- ۴- تحقق حکمروایی شهری در راستای احیاء و ارتقای انسجام اجتماعی ساکنان محله‌ها و محدوده‌های هدف در برنامه بازآفرینی شهری پایدار.

۵-۵ راهبردهای چارچوب جامع بازآفرینی شهری

- راهبرد ۱: احقاق حقوق شهروندی مفروض در متن قوانین و اسناد بالادست
- راهبرد ۲: ایجاد و ارتقای سرمایه اجتماعی در محله‌ها و محدوده‌های هدف
- راهبرد ۳: ارتقای کارایی و بهره‌وری در فرایند تحقق بازآفرینی پایدار شهری
- راهبرد ۴: ظرفیت‌سازی اجتماعی در تمامی کنشگران فرایند بازآفرینی شهری پایدار
- راهبرد ۵: بهبود و ارتقای وضعیت معیشت و اشتغال ساکنان محله‌ها و محدوده‌های هدف بر اساس تقاضای واقعی و اولویت‌بندی آن‌ها با رویکرد برنامه‌ریزی و مشارکتی
- راهبرد ۶: ارتقای امنیت ساکنان محدوده‌های هدف
- راهبرد ۷: ارتقای رضایتمندی سکونتی در ساکنان محله‌ها و محدوده‌های هدف
- راهبرد ۸: حفاظت پایدار و احیای میراث فرهنگی، تاریخی و هویت فرهنگی شهرها
- راهبرد ۹: بهبود و ارتقای تصویر ذهنی مردم از محله‌ها و محدوده‌های هدف
- راهبرد ۱۰: توسعه اجتماع محلی و ارتقای تاب‌آوری اجتماعی در برابر تغییرات

- راهبرد ۱۱: حفظ زیست بومها و اکوسیستمها
- راهبرد ۱۲: ارتقای ایمنی و پایداری ابنیه در برابر بلایا و خطرات در محدوده‌های هدف
- راهبرد ۱۳: ارتقای ایمنی و پایداری زیرساخت‌های شهری و عرصه‌های عمومی در محدوده‌های هدف
- راهبرد ۱۴: ارتقای تطبیق پذیری نهادی و اقتصادی در محدوده‌های هدف در برابر بلایا و تغییرات
- راهبرد ۱۵: ترویج و بسط اندیشه تاب‌آوری شهری بعنوان سبک زندگی پایدار در تمامی اقدامات بازآفرینی شهری

دامنه تاثیرگذاری راهبردهای فوق در تحقق چهار هدف اصلی تعریف شده چارچوب بازآفرینی شهری پایدار به شرح جدول زیر است.

جدول ۱- پوشش اهداف چهارگانه چارچوب بازآفرینی شهری پایدار بوسیله راهبردها

اهداف کلان				راهبرد
۴: تاب‌آوری شهری	۳: هویت و منزلت مکانی	۲: فقر شهری	۱: حکمروایی	
		✓	✓	۱
	✓		✓	۲
			✓	۳
		✓	✓	۴
	✓	✓		۵
	✓	✓		۶
	✓	✓		۷
	✓			۸
	✓			۹
✓	✓			۱۰
✓				۱۱
✓				۱۲
✓				۱۳
✓				۱۴
✓				۱۵

۵-۶ تاکتیک‌های چارچوب جامع بازآفرینی شهری

۱. افزایش شفافیت و میزان پاسخگویی و تعامل با مردم در فرایندهای بازآفرینی شهری پایدار شهری
۲. ترویج فرهنگ، اخلاق و مسئولیت‌های شهروندی در ساکنان محدوده‌های هدف
۳. رفع موانع حقوقی و اقتصاد سیاسی در زمینه تحقق حقوق شهروندی
۴. توجه به نیازهای تمامی گروه‌های ساکن در محدوده‌های هدف بویژه گروه‌ها و اقشار آسیب پذیر در جهت بهره‌مندی از کلیه مزایای بازآفرینی شهری پایدار شهری
۵. اعتمادسازی در ساکنان محله‌ها و محدوده‌های هدف نسبت به برنامه‌های بازآفرینی شهری و متولیان اجرا
۶. توسعه میزان مشارکت و تشریک مساعی با کلیه کنشگران، ذی‌مدخلان و تمامی گروه‌ها و شبکه‌های فعال در امر بازآفرینی شهری
۷. ظرفیت‌سازی و مدیریت دانش در مدیریت شهری، ستادهای ملی، استانی و شهرستانی
۸. سنجش، پایش و بازبینی کلیه اقدامات بازآفرینی شهری
۹. نهاد سازی و توسعه شبکه‌های منطقه‌ای در جهت تحقق اهداف بازآفرینی شهری پایدار و در ذیل مدیریت یکپارچه شهری
۱۰. آگاه‌سازی و گسترش نظام آموزش گروه‌های هدف و کلیه کنشگران بازآفرینی شهری پایدار
۱۱. ایجاد و توسعه ابزارهای حمایتی جهت خلق فرصت‌های برابر برای تمامی کنشگران در فرایند بازآفرینی شهری پایدار
۱۲. گسترش همکاری‌های بین‌المللی
۱۳. شناسایی و حمایت از ظرفیت‌های موجود اقتصادی [اقتصاد محلی] و ایجاد فرصت‌های اشتغال و درآمد برابر در ساکنان محدوده‌های هدف و یکپارچه‌سازی ساختار اقتصادی این نواحی با ساختار توسعه اقتصادی شهر
۱۴. توسعه و حمایت از سرمایه‌گذاری‌های خرد
۱۵. حمایت و تشویق انبوه‌سازان به تولید مسکن در محدوده‌های هدف
۱۶. فراهم آوردن فرصت‌های اشتغال برای ساکنان محدوده‌های هدف
۱۷. تضمین امنیت مالکیت گروه‌های کم درآمد ساکن در محدوده‌های هدف
۱۸. بهبود خدمات، تسهیلات و وضعیت اجتماعی ساکنان محدوده‌های هدف با تاکید بر افزایش امنیت اجتماعی و کاهش بزهکاری‌ها
۱۹. اعمال محرک‌های توسعه شهری با تاکید بر بهره‌مندی از ظرفیت‌های موجود کالبدی و اجتماعی
۲۰. حمایت از تامین و تولید مسکن ارزان قیمت و قابل استطاعت برای اقشار آسیب پذیر (مالکان و مستاجران) با توجه به الگوهای سکونت با استفاده از ظرفیت شهرداری‌ها تعاونی‌ها، بخش خصوصی، نهادهای محلی و خیرین در چارچوب قانون ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن

۲۱. تقویت و تحکیم پیوندهای اجتماعی ساکنان محدوده‌های هدف با تاکید بر شناسایی و بهره‌مندی از ظرفیت‌های اجتماعی موجود
۲۲. اعمال راهبردهای بازآفرینی فرهنگ مبنا در محدوده‌های هدف با تاکید بر بازیابی هویت ناشی از خاطره مشترک جمعی در محدوده‌های هدف
۲۳. اصلاح و بهبود شیوه‌ها و کیفیت ساخت و ساز با توجه به ارزش‌های معماری بومی و بهره‌مندی از ظرفیت‌های موجود کالبدی در محدوده‌های هدف
۲۴. آگاه‌سازی و گسترش نظام آموزش گروه‌های هدف
۲۵. فعال‌سازی و پشتیبانی از شبکه‌های اجتماعی محلی
۲۶. حفاظت و تقویت ظرفیت‌های زیست محیطی و توجه به پایداری زیست محیطی در بازآفرینی محدوده‌های هدف
۲۷. توجه به مدیریت اکوسیستم‌های محدوده‌های هدف
۲۸. مدیریت کاربری اراضی واقع در محدوده‌های هدف با تاکید بر توسعه درونی از طریق شناسایی ظرفیت‌های موجود درون محدوده شهرها و پرهیز از گسترش بی‌رویه شهرها
۲۹. اجرای کامل و دقیق مقررات ملی ساختمان در استحکام بخشی و مقاوم‌سازی ابنیه در محدوده‌های هدف
۳۰. تجمیع و تفکیک مجدد پلاک‌های ثبتی حسب مورد برای رفع مشکل ریزدانه‌گی با توجه به هویت و منافع اجتماع محلی
۳۱. افزایش نفوذپذیری و دسترسی فیزیکی به محله‌های هدف
۳۲. کاهش آسیب‌پذیری زیرساخت‌های حیاتی شهری در برابر بلایا و تغییرات
۳۳. برنامه‌ریزی نظام مدیریت بحران در محدوده‌های هدف
۳۴. تشویق و تقویت تنوع اقتصادی و اشتغال محلی در محله‌ها و محدوده‌های هدف
۳۵. فرهنگ‌سازی تاب‌آوری شهری بعنوان بخشی نوین و امری حیاتی در الگوی زندگی ساکنان محدوده‌های هدف

۵-۷ برنامه‌های چارچوب جامع بازآفرینی شهری پایدار

۱. ارزیابی و پایش اجتماعی اقدامات بهسازی و نوسازی شهری در محلات هدف
۲. مدیریت روابط شهروندی (سامانه اطلاع رسانی و ارتباط با شهروندان)
۳. همکاری مشترک با نهادهای فرهنگی تاثیرگذار بر شکل‌گیری پایه‌های فرهنگ شهروندی
۴. حمایت از ایده‌ها و نوآوری‌ها در زمینه بسط مشارکت مردمی در فرایندهای بازآفرینی شهری
۵. آسیب‌شناسی قوانین، سیاست‌ها و برنامه‌های موجود در زمینه حقوق شهروندی در عرصه برنامه‌ها و سیاست‌های بازآفرینی شهری
۶. ارائه لوایح پیشنهادی و دستورالعمل‌های اصلاح موانع موجود
۷. آموزش‌های فنی، حرفه‌ای، مهارت‌های پایه و ایجاد اشتغال خرد برای زنان
۸. به رسمیت شناختن و حمایت از فعالیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد و تمامی نهادهای تسهیلگر محلی و فعالیت‌های داوطلبانه مردمی و محلی
۹. کاربرد کردن و مدیریت مطالعات و پژوهش‌ها
۱۰. آموزش و مهارت آموزی کودکان در راستای احیای منزلت اجتماعی، حس تعلق و ارتقای مسئولیت‌های شهروندی
۱۱. تدوین طرح‌های بازآفرینی شهری در راستای ضابطه‌مند کردن تمامی اقدامات بازآفرینی شهری توسط دولت و شهرداری‌ها
۱۲. یکپارچه‌سازی تمامی اقدامات و همکاری میان بخشی با کلیه نهادهای مسئول در امر بازآفرینی شهری
۱۳. همراستا سازی سیاست‌ها و برنامه‌های دستگاه‌ها و سازمان‌های دخیل و تدوین برنامه مشترک
۱۴. توسعه فناوری‌های نوین در ستاد و استان‌ها
۱۵. ارتقای منابع انسانی و اجرای نظام تعالی سازمانی
۱۶. اصلاح فرایند تولید و به اشتراک گذاری دانش بازآفرینی شهری
۱۷. حمایت و مشارکت در راه اندازی دفاتر خدمات نوسازی محدوده‌ها و محله‌های هدف (تسهیلگران) و توسعه گران بهسازی و نوسازی شهری (ماده ۴ قانون احیاء) و ایجاد بسترهای قانونی مورد نیاز
۱۸. برنامه اجرای مفاد سند ملی احیاء بهسازی و نوسازی شهری با راه‌اندازی ستاد ملی ستاد استانی و شهرستانی
۱۹. اجرای آئین‌نامه طرق مختلف مالی برنامه‌های بازآفرینی شهری (تبصره ۲ ماده ۷ قانون احیاء)
۲۰. رفع موانع سرمایه‌گذاری و برقراری نظام‌های انگیزش مالی در برنامه‌های بازآفرینی شهری
۲۱. تنظیم نظام مالی مناسب برای تحقق طرح‌ها و برنامه‌های بازآفرینی شهری
۲۲. اعطای کمک‌های فنی و اعتباری در جهت تحقق طرح‌ها و برنامه‌های بازآفرینی شهری با رعایت اولویت محله‌ها و محدوده‌ها در تخصیص منابع دولتی
۲۳. ساده و شفاف‌سازی مقررات و مراحل صدور مجوز ساخت و ساز

۲۴. توسعه فعالیت‌های کارگروه منطقه‌ای بهسازی مناطق نابسامان آسیا-اقیانوسیه
۲۵. تهیه بانک اطلاعاتی یکپارچه از بیکاران جوویای کار و ساکنان محدوده‌های هدف در همکاری با ارگان‌ها و نهادهای متولی
۲۶. حمایت و تشویق کسبه و صاحبان مشاغل محلی و مالکان در نوسازی مراکز خدماتی-فرهنگی در محدوده‌های هدف
۲۷. حمایت از مشارکت و تجمع سرمایه‌های خرد ساکنان محدوده‌های هدف
۲۸. آموزش‌های فنی حرفه‌ای و مهارت‌های پایه برای گروه‌های آسیب پذیر اجتماعی
۲۹. کارآفرینی و ایجاد فرصت‌های جدید شغلی برای گروه‌های آسیب پذیر
۳۰. تسهیل در صدور اسناد مالکیت جدید با استفاده از ظرفیت ماده ۱۰ قانون احیا و بهسازی و نوسازی
۳۱. حمایت حقوقی-قانونی در راستای تامین امنیت مالکان
۳۲. ارائه خدمات اجتماعی (آموزش، بهداشت، درمان، اوقات فراغت) در محدوده‌های هدف بازآفرینی
۳۳. تامین و توسعه خدمات شهری و تاسیسات زیربنایی و روبنایی در محله‌ها و محدوده‌های هدف
۳۴. تامین و ارتقای زیرساخت‌های حیاتی در محله‌ها و محدوده‌های هدف
۳۵. برنامه اسکان پایا [نوسازی محله محور با رویکرد توانمندسازی]
۳۶. برنامه مسکن مشارکتی
۳۷. برنامه مسکن اجتماعی حمایتی
۳۸. حفاظت از بافت‌های واجد ارزش و میراث تاریخی و هویتی
۳۹. تجهیز و توسعه قلمرو و فضاهای عمومی محدوده‌های هدف با مشارکت شهرداری و بخش خصوصی با تاکید بر تامین نیازهای تمامی افراد و گروه‌های اجتماعی بویژه معلولان و جانبازان
۴۰. حفاظت و احیای مراکز محلات در محدوده‌های هدف
۴۱. حفاظت و احیای تک بناها، مجموعه‌ها و عرصه‌های تاریخی و عناصر هم‌پیوند و بلافصل آن‌ها با مشارکت با ارگان‌های مرتبط
۴۲. برنامه رویدادهای فرهنگی در مقیاس محلات و شهر
۴۳. برنامه جامع گردشگری در عرصه‌های تاریخی به منظور حمایت از جاذبه‌های گردشگری
۴۴. برنامه الگوسازی مسکن در محدوده‌ها و محله‌های هدف
۴۵. تشویق و ترویج استفاده از فناوری‌های نوین ساختمانی و قابل استطاعت گروه‌های کم‌درآمد
۴۶. برنامه کنترل مضاعف در همکاری با نظام مهندسی
۴۷. ارائه خدمات فنی و مشاوره‌ای به ساکنان محدوده‌های هدف برای ارتقای کیفی ساخت و ساز در فرایند بازآفرینی شهری
۴۸. تدوین برنامه و نظام جامع آموزش شرکت مادر تخصصی

۴۹. حمایت از راه‌اندازی و فعالیت سمن‌های فعال در حوزه مرتبط با بازآفرینی شهری پایدار
۵۰. حمایت از تاسیس نمایندگی و واحدهای متناظر نهادهای مدنی فعال موجود در سایر نقاط کشور با اولویت محدوده‌ها و محله‌های هدف
۵۱. تشکیل کارگروه مشترک با نمایندگان و داوطلبان فعال سازمان‌های مردم‌نهاد و ارائه بسته‌های پیشنهادی
۵۲. تدوین دستورالعمل‌ها، ضوابط و لوایح پیشنهادی در راه‌اندازی سازمان‌های مدنی در عرصه بازآفرینی شهری پایدار
۵۳. شناسایی ظرفیت‌های درونی توسعه‌ی بمنظور جلوگیری از گسترش بی‌رویه شهرها و حفظ منابع طبیعی
۵۴. برنامه‌اسکان مجدد محدوده‌های پرخطر و دارای اولویت جابه‌جایی
۵۵. تسهیل در واگذاری اراضی دولتی برای کاربری‌های عمومی در محدوده‌های هدف از طریق تقسیط و اجاره به شرط تملیک به بخش غیردولتی و پرهیز از خرید املاک و اراضی در محدوده‌ها توسط نهادهای دولتی و شهرداری‌ها (به استثناء اراضی مورد نیاز کاربری‌های خدماتی و عمومی)
۵۶. بهره‌گیری از اراضی ناکارآمد، ناهمگون و متخلخل واقع در محدوده شهرها به مثابه اراضی ذخیره برنامه‌های احیاء بهسازی و نوسازی شهری در چارچوب طرح‌های توسعه شهری
۵۷. تدوین دستورالعمل‌ها و ضوابط تشویقی و کنترل فرایند تجمیع
۵۸. ساماندهی شبکه معابر با رعایت ضوابط مربوطه و با حداقل تخریب کالبدی
۵۹. ترمیم و ارتقای شبکه زیرساخت‌های حیاتی و سیستم حمل و نقل
۶۰. ساماندهی شبکه معابر نفوذ ناپذیر با حداقل تخریب کالبدی
۶۱. همکاری مشترک با نهادها و ارگان‌های دولتی، غیردولتی و خدمات‌رسان به‌منظور ارتقای آمادگی نهادها در برابر بلایا و تغییرات
۶۲. تنظیم برنامه جامع شرکت عمران و بهسازی شهری ایران در حوزه مدیریت بحران و پدافند غیرعامل
۶۳. تنظیم برنامه آموزشی و ترویجی تاب‌آوری شهری در عرصه‌های بازآفرینی شهری

۶- خروجی‌های چارچوب بازآفرینی شهری پایدار در حوزه برنامه‌ریزی

۶-۱ ماتریس همکاری میان بخشی

هدف از ترسیم این ماتریس راهبری و هدایت سایر بخش‌های دولتی تاثیرگذار در تحقق بازآفرینی پایدار شهری و ایفای نقش هماهنگ کننده میان کلیه کنشگران و شبکه‌های موجود در عرصه بازآفرینی شهری، پرهیز از اتخاذ اقدامات موازی و یا متناقض با اهداف بازآفرینی شهری پایدار و ارتقای هم‌افزایی میان تمام ارگان‌های دخیل در امر بازآفرینی شهری پایدار است. در این ماتریس که نمونه‌ای اولیه از آن ارائه شده است کنشگران موثر بر هر یک از برنامه‌های بازآفرینی شهری مشخص شده است. این ماتریس در مراحل بعد با تعریف و تدقیق نقش هر از کنشگران در برنامه‌ها و بطور کلی در چهار بعد اصلی از فرایند بازآفرینی شهری پایدار [مدیریتی-حقوقی، اقتصادی-اجتماعی، اجتماعی-کالبدی و اجتماعی-محیطی] تکمیل خواهد شد.

۶-۲ ماتریس زمان‌بندی برنامه‌ها و اولویت‌بندی اقدام

این ماتریس با شناسایی حوزه‌های تحت پوشش هر برنامه، تاثیرگذاری آن در تحقق اهداف و راهبردها و همچنین بر اساس اولویت‌بندی محدوده‌های هدف، به زمان‌بندی و اولویت‌بندی برنامه‌ها و اقدام‌های بازآفرینی شهری منجر خواهد شد.

۶-۳ گونه‌شناسی و رویکردهای برنامه‌ها

بر اساس مفاد سند ملی عمران و بهسازی شهری رویکرد اصلی اقدام در بافت‌های هدف پیش‌گیری و پیش‌گیری از گسترش بافت‌های نابسامان شهری است که در کنار دو رویکرد آسیب‌شناسی و درمان دنبال می‌شود. این ماتریس به تفکیک و نمایش همپوشانی رویکردهای مورد اشاره در برنامه‌های می‌پردازد. همچنین تقسیم‌بندی برنامه‌ها در قالب سه گونه نرم‌افزاری، سخت‌افزاری و مدیریت دانش در این ماتریس برنامه‌ریزان و مدیران حوزه‌های مختلف ستادی و استانی را در تعادل بخشی به جنس برنامه‌های اجرایی و پرهیز از تمرکز بر پروژه‌های سخت‌افزاری یاری خواهد کرد.

۶-۴ ماتریس وظایف ستادی

ارتقای بهره‌وری در تحقق برنامه‌های بازآفرینی مستلزم هماهنگی حوزه‌های مختلف در ستاد در تقسیم وظایف در امور مربوط به آن می‌باشد. ماتریس وظایف ستادی با تعیین نقش هر یک از دفاتر ستاد رابطه بین بخش‌ها را روشن کرده و فرایند اجرایی شدن برنامه‌ها جهت اعلان به مردم را نیز تسهیل و یاری می‌کند.

چارچوب جامع بازآفرینی شهری پایدار

جدول ۲- ماتریس همکاری میان‌بخشی

کنشگران											اهداف	تاکتیک‌ها
دانشگاه‌ها	وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی	محل‌یاری	شهرداری‌ها	سازمان میراث فرهنگی	سازمان‌های غیردولتی (سمن‌ها)	وزارت اقتصاد	وزارت آموزش و پرورش	سازمان بهزیستی	وزارت کشور	وزارت راه و شهرسازی		
	•	•	•	•				•	•	•	۱	افزایش شفافیت و میزان پاسخگویی و تعامل با مردم در فرایندهای بازآفرینی پایدار شهری
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	۱	ترویج فرهنگ، اخلاق و مسئولیت‌های شهروندی در ساکنان محدوده‌های هدف
•	•	•	•	•	•		•	•	•	•	۱	رفع موانع حقوقی و اقتصاد سیاسی در زمینه تحقق حقوق شهروندی
	•	•	•			•		•		•	۱	توجه به نیازهای تمامی گروه‌های ساکن در محدوده‌های هدف بویژه گروه‌ها و اقشار آسیب پذیر در جهت بهره‌مندی از کلیه مزایای بازآفرینی پایدار شهری
	•	•	•	•		•		•		•	۱	اعتمادسازی در ساکنان محله‌ها و محدوده‌های هدف نسبت به برنامه‌های بازآفرینی شهری و متولیان اجرا
	•	•	•	•				•		•	۱	توسعه میزان مشارکت و تشریک مساعی با کلیه کنشگران، ذی‌مدخلان و تمامی گروه‌ها و شبکه‌های فعال در امر بازآفرینی شهری
•	•	•	•	•	•		•	•	•	•	۲ا	ظرفیت‌سازی و مدیریت دانش در مدیریت شهری، ستادهای ملی، استانی و شهرستانی
•	•	•	•	•				•	•	•	۱	سنجش، پایش و بازبینی کلیه اقدامات بازآفرینی شهری
									•	•	۲ا	نهاد سازی و توسعه شبکه‌های منطقه‌ای در جهت تحقق اهداف بازآفرینی شهری پایدار و در ذیل مدیریت یکپارچه شهری
		•	•		•		•		•	•	۲ا	آگاه‌سازی و گسترش نظام آموزش گروه‌های هدف و کلیه کنشگران بازآفرینی شهری پایدار
کنشگران											اهداف	تاکتیک‌ها

چارچوب جامع بازآفرینی شهری پایدار

اهداف	ناکتک‌ها	وزارت راه و شهرسازی	وزارت کشور	سازمان بهزیستی	وزارت آموزش و پرورش	وزارت اقتصاد	سازمان‌های غیردولتی (سمن‌ها)	سازمان میراث فرهنگی	شهرداری‌ها	محل‌یاری	وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی	دانشگاه‌ها
۲و۱	ایجاد و توسعه ابزارهای حمایتی جهت خلق فرصت‌های برابر برای تمامی کنشگران در فرایند بازآفرینی شهری پایدار	●	●			●			●			
۲و۱	ایجاد و توسعه ابزارهای حمایتی جهت خلق فرصت‌های برابر برای تمامی کنشگران در فرایند بازآفرینی شهری پایدار	●	●			●			●			
۲و۱	گسترش همکاری‌های بین‌المللی	●						●	●			●
۳و۲	شناسایی و حمایت از ظرفیت‌های موجود اقتصادی [اقتصاد محلی] و ایجاد فرصت‌های اشتغال و درآمد برابر در ساکنان محدوده‌های هدف و یکپارچه‌سازی ساختار اقتصادی این نواحی با ساختار توسعه اقتصادی شهر	●	●	●								
۳و۲	توسعه و حمایت از سرمایه‌گذاری‌های خرد	●	●			●	●		●			
۳و۲	حمایت و تشویق انبوه‌سازان به تولید مسکن در محدوده‌های هدف	●	●			●			●			
۳و۲	فراهم آوردن فرصت‌های اشتغال برای ساکنان محدوده‌های هدف	●	●	●		●	●		●		●	
۳و۲	تضمین امنیت مالکیت گروه‌های کم‌درآمد ساکن در محدوده‌های هدف	●	●						●			
۳و۲	بهبود خدمات، تسهیلات و وضعیت اجتماعی ساکنان محدوده‌های هدف با تاکید بر افزایش امنیت اجتماعی و کاهش بزهکاری‌ها	●	●	●			●		●	●	●	
اهداف	ناکتک‌ها	کنشگران										

دانشگاه‌ها	وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی	محل‌یاری	شهرداری‌ها	سازمان میراث فرهنگی	سازمان‌های غیردولتی (سمن‌ها)	وزارت اقتصاد	وزارت آموزش و پرورش	سازمان بهزیستی	وزارت کشور	وزارت راه و شهرسازی	
			●		●	●				●	۳و۲ اعمال محرک‌های توسعه شهری با تأکید بر بهره‌مندی از ظرفیت‌های موجود کالبدی و اجتماعی
			●							●	۳و۲ حمایت از تامین و تولید مسکن ارزان قیمت و قابل استطاعت برای اقشار آسیب پذیر (مالکان و مستاجران) با توجه به الگوهای سکونت با استفاده از ظرفیت شهرداری‌ها تعاونی‌ها، بخش خصوصی، نهادهای محلی و خیرین در چارچوب قانون ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن
		●	●		●					●	۳و۲ تقویت و تحکیم پیوندهای اجتماعی ساکنان محدوده‌های هدف با تأکید بر شناسایی و بهره‌مندی از ظرفیت‌های اجتماعی موجود
		●	●	●	●					●	۳و۲ اعمال راهبردهای بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در محدوده‌های هدف با تأکید بر بازیابی هویت ناشی از خاطره مشترک جمعی در محدوده‌های هدف
		●	●	●	●					●	۳و۲ اصلاح و بهبود شیوه‌ها و کیفیت ساخت و ساز با توجه به ارزش‌های معماری بومی و بهره‌مندی از ظرفیت‌های موجود کالبدی در محدوده‌های هدف
●		●	●	●	●		●	●		●	۴و۳و۲و۱ آگاه‌سازی و گسترش نظام آموزش گروه‌های هدف
●		●	●	●	●		●	●		●	۴و۳و۲ فعال‌سازی و پشتیبانی از شبکه‌های اجتماعی محلی
		●	●		●					●	۴ حفاظت و تقویت ظرفیت‌های زیست محیطی و توجه به پایداری زیست محیطی در بازآفرینی محدوده‌های هدف
کنشگران											
دانشگاه	وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی	محل‌یاری	شهرداری‌ها	سازمان میراث فرهنگی	سازمان‌های غیردولتی (سمن‌ها)	وزارت اقتصاد	وزارت آموزش و پرورش	سازمان بهزیستی	وزارت کشور	وزارت راه و شهرسازی	تاکتیک‌ها
											اهداف

	رفاه اجتماعی			فرهنگی	غیردولتی (سمن‌ها)	آموزش و پرورش	بهبیستی	کشور	شهرسازی	
۴		•	•		•			•	•	توجه به مدیریت اکوسیستم‌های محدوده‌های هدف
۴			•					•	•	مدیریت کاربری اراضی واقع در محدوده‌های هدف با تاکید بر توسعه درونی از طریق شناسایی ظرفیت‌های موجود درون محدوده شهرها و پرهیز از گسترش بی‌رویه شهرها
۲ و ۳ و ۴			•		•			•	•	اجرای کامل و دقیق مقررات ملی ساختمان در استحکام بخشی و مقاوم سازی ابنیه در محدوده‌های هدف
۲ و ۳ و ۴			•					•	•	تجمع و تفکیک مجدد پلاک‌های ثبتی حسب مورد برای رفع مشکل ریزدانه‌گی با توجه به هویت و منافع اجتماع محلی
۲ و ۳ و ۴			•						•	افزایش نفوذپذیری و دسترسی فیزیکی به محله‌های هدف
۲ و ۳ و ۴			•						•	کاهش آسیب‌پذیری زیرساخت‌های حیاتی شهری در برابر بلایا و تغییرات
۴		•	•		•			•	•	برنامه ریزی نظام مدیریت بحران در محدوده‌های هدف
۴		•	•		•	•		•	•	تشویق و تقویت تنوع اقتصادی و اشتغال محلی در محله‌ها و محدوده‌های هدف

چارچوب جامع بازآفرینی شهری پایدار

جدول ۳- ماتریس گونه‌شناسی و رویکردهای برنامه

تاکتیک	برنامه	رویکرد					گونه شناسی		
		آسیب‌شناسی	پیش‌گیری و پیش‌نگری	درمان	نرم‌افزاری	سخت‌افزاری	مدیریت دانش	سخت‌افزاری	مدیریت دانش
۸ و ۱	ارزیابی و پایش اجتماعی اقدامات بهسازی و نوسازی شهری در محلات هدف	•					•		
۵ و ۱	مدیریت روابط شهروندی (سامانه اطلاع رسانی و ارتباط با شهروندان)		•				•		
۲	همکاری مشترک با نهادهای فرهنگی تاثیرگذار بر شکل‌گیری پایه‌های فرهنگ شهروندی			•			•		
۲	حمایت از ایده‌ها و نوآوری‌ها در زمینه بسط مشارکت مردمی در فرایندهای بازآفرینی شهری			•			•		
۳	آسیب‌شناسی قوانین، سیاست‌ها و برنامه‌های موجود در زمینه حقوق شهروندی در عرصه برنامه‌ها و سیاست‌های بازآفرینی شهری	•		•			•		
۳	ارائه لوایح پیشنهادی و دستورالعمل‌های اصلاح موانع موجود			•			•		
۴	آموزش‌های فنی، حرفه‌ای، مهارت‌های پایه و ایجاد اشتغال خرد برای زنان			•			•		
۴ و ۹	به رسمیت شناختن و حمایت از فعالیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد و تمامی نهادهای تسهیلگر محلی و فعالیت‌های داوطلبانه مردمی و محلی			•			•		
۷	کاربردی کردن و مدیریت مطالعات و پژوهش‌ها	•		•			•		•
۲ و ۴	آموزش و مهارت‌آموزی کودکان در راستای احیای منزلت اجتماعی، حس تعلق و ارتقای مسئولیت‌های شهروندی			•			•		
۵	تدوین طرح‌های بازآفرینی شهری در راستای ضابطه‌مند کردن تمامی اقدامات بازآفرینی شهری توسط دولت و شهرداری‌ها			•			•		
۶	یکپارچه‌سازی تمامی اقدامات و همکاری میان بخشی با کلیه نهادهای مسئول در امر بازآفرینی شهری			•			•		
۶	همراستاسازی سیاست‌ها و برنامه‌های دستگاه‌ها و سازمان‌های دخیل و تدوین برنامه مشترک			•			•		
۷	توسعه فناوری‌های نوین در ستاد و استان‌ها			•			•		•
۱۰ و ۷	ارتقای منابع انسانی و اجرای نظام تعالی سازمانی	•		•			•		•
۷	اصلاح فرایند تولید و به اشتراک گذاری دانش بازآفرینی شهری	•		•			•		•
۹	حمایت و مشارکت در راه‌اندازی دفاتر خدمات نوسازی محدوده‌ها و محله‌های هدف (تسهیلگران) و توسعه گران بهسازی و نوسازی شهری (ماده ۴ قانون احیاء) و ایجاد بسترهای قانونی مورد نیاز برنامه اجرای مفاد سند ملی با راه‌اندازی ستاد ملی ستاد استانی و شهرستانی			•			•		
تاکتیک	برنامه	رویکرد					گونه شناسی		
		آسیب‌شناسی	پیش‌گیری و پیش‌نگری	درمان	نرم‌افزاری	سخت‌افزاری	مدیریت دانش	سخت‌افزاری	مدیریت دانش

چارچوب جامع بازآفرینی شهری پایدار

						اجرای آئین نامه طرق مختلف مالی برنامه های بازآفرینی شهری (تبصره ۲ ماده ۷ قانون احیاء)	۱۱
						رفع موانع سرمایه گذاری و برقراری نظام های انگیزش مالی در برنامه های بازآفرینی شهری	۱۵ و ۱۱
						تنظیم نظام مالی مناسب برای تحقق طرح ها و برنامه های بازآفرینی شهری	۱۱
						اعطای کمک های فنی و اعتباری در جهت تحقق طرح ها و برنامه های بازآفرینی شهری با رعایت اولویت محله ها و محدوده ها در تخصیص منابع دولتی	۱۱
						ساده و شفاف سازی مقررات و مراحل صدور مجوز ساخت و ساز	۱۵ و ۱۱
						توسعه فعالیت های کارگروه منطقه ای بهسازی مناطق نابسامان آسیا-اقیانوسیه	۱۲
						تهیه بانک اطلاعاتی یکپارچه از بیکاران جوویای کار و ساکنان محدوده های هدف در همکاری با ارگان ها و نهادهای متولی	۱۳
						حمایت و تشویق کسبه و صاحبان مشاغل محلی و مالکان در نوسازی مراکز خدماتی - فرهنگی در محدوده های هدف	۱۳
						حمایت از مشارکت و تجمیع سرمایه های خرد ساکنان محدوده های هدف	۱۳
						آموزش های فنی حرفه ای و مهارت های پایه برای گروه های آسیب پذیر اجتماعی	۱۶ و ۱۰
						کارآفرینی و ایجاد فرصت های جدید شغلی برای گروه های آسیب پذیر	۱۹ و ۱۶
						تسهیل در صدور اسناد مالکیت جدید با استفاده از ظرفیت ماده ۱۰ قانون احیاء و بهسازی و نوسازی	۱۷
						حمایت حقوقی - قانونی در راستای تامین امنیت مالکان	۱۷
						ارائه خدمات اجتماعی (آموزش، بهداشت، درمان، اوقات فراغت) در محدوده های هدف بازآفرینی	۱۸
						تامین و توسعه خدمات شهری و تاسیسات زیربنایی و روبنایی در محله ها و محدوده های هدف	۱۹
						تامین و ارتقای زیرساخت های حیاتی در محله ها و محدوده های هدف	۱۹
						برنامه اسکان پایا [نوسازی محله محور با رویکرد توانمندسازی]	۲۰
						برنامه مسکن مشارکتی	۲۰
						برنامه مسکن اجتماعی حمایتی	۲۰
						حفاظت از بافت های واجد ارزش و میراث تاریخی و هویتی	۲۲
برنامه							تاکتیک
گونه شناسی			رویکرد				
سخت افزاری	نرم افزاری	درمان	پیش گیری و پیش نگر	آسیب شناسی			

	•		•	•		ساماندهی شبکه معابر با رعایت ضوابط مربوطه و با حداقل تخریب کالبدی	۳۱
	•		•	•		ترمیم و ارتقای شبکه زیرساخت‌های حیاتی و سیستم حمل و نقل	۳۲
	•					ساماندهی شبکه معابر نفوذ ناپذیر با حداقل تخریب کالبدی	۳۲
		•	•	•		همکاری مشترک با نهادها و ارگان‌های دولتی، غیردولتی و خدمات رسان به منظور ارتقای آمادگی نهادها در برابر بلایا و تغییرات	۳۳
•		•	•	•		تنظیم برنامه جامع شرکت عمران و بهسازی شهری ایران در حوزه مدیریت بحران و پدافند غیرعامل	۳۳
		•	•	•		تنظیم برنامه آموزشی و ترویجی تاب‌آوری شهری در عرصه‌های بازآفرینی شهری	۳۵

پیوست

پیوست ۱: مفاهیم تخصصی

❖ فقر شهری [Urban Poverty]

فقر شهری پدیده‌ای چندبعدی است. فقرای شهری با محرومیت‌ها و محدودیت‌های مختلفی زندگی می‌کنند. برخی از چالش‌های روزمره آن‌ها عبارتند از محدودیت در دسترسی به فرصت‌های اشتغال و درآمد، مسکن و خدمات ناکافی و ناامن، محیط‌های خشن و نا سلامت، فقدان سازوکارهای حمایت اجتماعی و دسترسی محدود به فرصت‌ها و خدمات آموزشی و بهداشتی.

فقر شهری تنها مجموعه‌ای از ویژگی‌های مورد اشاره نیست، بلکه شرایطی دینامیک از آسیب‌پذیری و حساسیت در برابر خطرها است. ابعاد و نمودهای بارز فقر شهری عبارتند از:

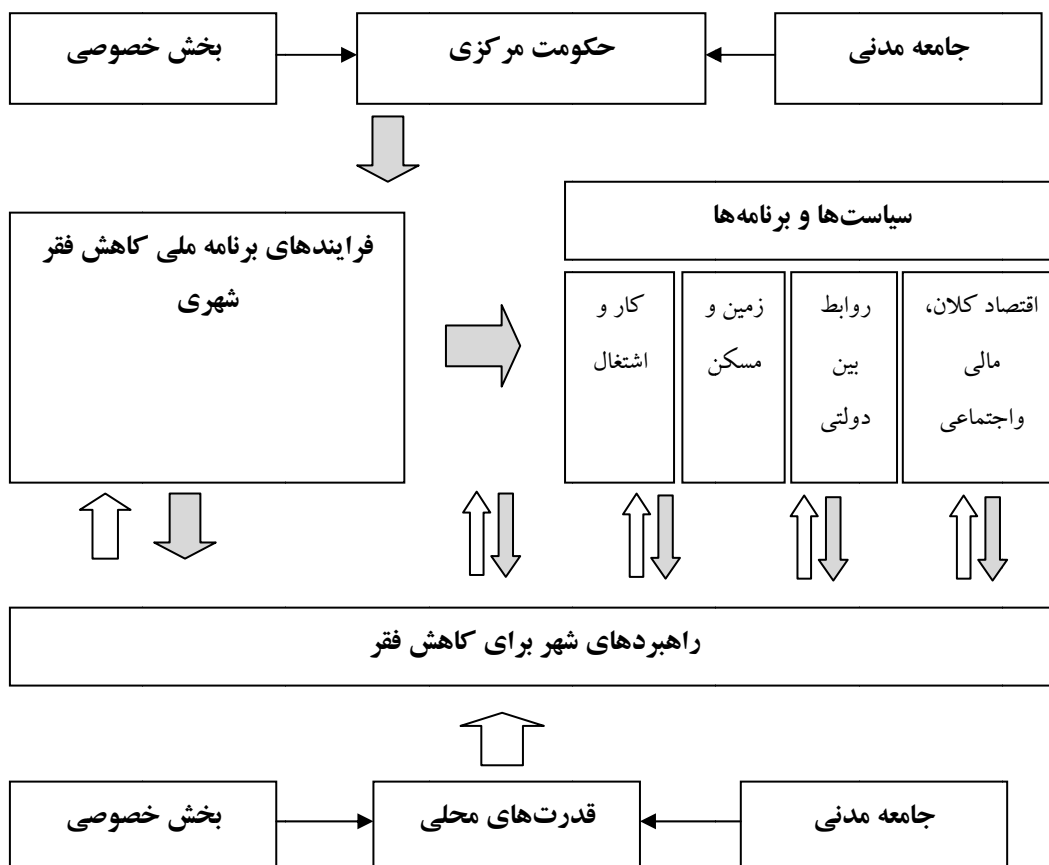
- فقر درآمدی؛
- فقر آموزشی - بهداشتی؛
- عدم امنیت مالکیت؛
- ناامنی در برخورداری از پشتوانه‌های اعتباری؛
- ناامنی شخصی-فردی؛ و
- طرد اجتماعی و سیاسی [ضعف در اقتدار در تصمیمات جامعه].

بسیاری از مسائل و چالش‌های فقر شهری ریشه در پیچیدگی منابع و محدودیت ظرفیت‌ها، سیاست‌های ناکافی دولت‌ها در دو سطح ملی و محلی و نقصان در برنامه‌ریزی و مدیریت رشد دارد. فقر شهری پدیده‌ای اجتناب‌ناپذیر برای عمده کشورهای جنوب در طول قرن ۲۱ خواهد بود عمده سیاست‌گذاری‌های توسعه در این کشورها حول و حوش مسائل کلان اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و ایدئولوژیک در جریان است و سیاست‌های غالب کاهش فقر، به دنبال افزایش درآمدها و افزایش سرانه مصرف خانوارها برای کاهش فقر هستند در حالی که ابعاد فقر شهری بیش از بعد درآمدی و پولی است و امنیت، آزادی، آموزش و بهداشت و وضعیت سکونت فقرای شهری را نیز در برمی‌گیرد.

مهم‌ترین چالش‌های امروزی در سیاست‌های کاهش فقر شهری توجه به موضوع توانمندسازی و مقتدرسازی فقرای شهری جهت گام برداشتن در توسعه ای درون‌زا است که با تسهیلگری دولت‌ها و فعالان در این زمینه دنبال می‌شود. راهبردهای کاهش فقر شهری باید در مقیاس و سطوح محلی و شهری تعریف و اجرا شوند. بنابراین راهبردهای کاهش فقر شهری باید در طرح‌های مربوط به استراتژی‌های توسعه شهری لحاظ شود. با این حال تحقق کاهش فقر شهری نیازمند

تلاش‌های همزمان در دو سطح ملی و حکومت‌های محلی برای از میان بردن موانع است. درحالی‌که حکومت‌های مرکزی به موضوعات سیاست‌گذاری و موانع حقوقی و قانونی در سطح ملی می‌پردازند و به اجرای برنامه‌های ملی اقدام می‌کنند، ریال قدرت‌های محلی باید راهبردهایی را برای اتخاذ اقدامات مناسب و تغییرات حقوقی در شهر فراهم آورند. اقدامات محلی برای تاثیرگذاری موثر بر شهر باید برنامه‌های ملی را تغذیه کنند و همچنین بر اساس بازخوردهای حاصل اصلاحات لازم در سیاست‌های ملی را پیشنهاد نمایند.

❖ حکمروایی شهری [Urban Governance]

حکمروایی روشی است که بر اساس آن بر مدیریت اقتصادی یک کشور و منابع اجتماعی آن برای رسیدن به توسعه، اعمال قدرت می‌شود. عبارتی حکمروایی مجموعه‌ای از روش‌های فردی و نهادی، عمومی و خصوصی است که امور مشترک مردم را اداره می‌کند، فرآیندی پیوسته که از طریق آن منافع متضاد یا متنوع را همساز نموده و اقدام همکاری جویانه اتخاذ می‌گردد.

حکمروایی شایسته شهری در پی فراهم آوردن محیطی است که در آن شهروندان، امکان توافق و برقراری انواع روابط اجتماعی (اقتصادی، سیاسی و فرهنگی) را به طور آزادانه داشته باشند، بدون آنکه حقوق دیگران را نقض کنند. به زبان اقتصادی، در چنین شرایطی هزینه های ارتباطات یا معاملات (Transaction Costs) اجتماعی به حداقل می‌رسد، که معادل به حداقل رسیدن اصطکاک در محیط فیزیکی است؛ در نتیجه توسعه اجتماعی و رشد اقتصادی به بالاترین سرعت و شتاب می‌رسد.

بنابر نظر صاحب‌نظران داخلی؛ حکمروایی شهری یعنی اثرگذاری همه ارکان اثرگذار شهری بر مدیریت شهر، با تمام سازوکارهایی که به سوی تعالی شهر و شهروندان حرکت کنند، نه اینکه عرصه‌های عمومی و خصوصی کنار گذاشته شوند و فقط "عرصه حکومتی" اختیاردار آن دو باشد. منشأ قدرت و مشروعیت در حکمروایی شهری، تمام "شهروندان" و حضور آن‌ها در همه صحنه‌ها و ارکان "جامعه مدنی" است. حکمروایی شایسته به این معناست که تمام طرف‌ها، گروه‌ها و سازمان‌های درگیر و مردم محل با یکدیگر همراه گردند و همه به نحوی در برنامه ریزی و مدیریت دخیل شوند. براساس گزارش "Global Campaigne on Urban Governance" مشخصه‌های تحقق حکمروایی شایسته شهری عبارتند از پایداری، تمرکززدایی، تساوی حقوق، کارایی، شفافیت، پاسخگویی، دخیل کردن مردم، مشارکت مدنی و امنیت.

❖ تاب‌آوری شهری [Urban Resilience]

تاب‌آوری شهری به‌عنوان یکی از ابعاد کلیدی توسعه پایدار در معنای "قابلیت و آمادگی شهر در پاسخگویی و بازیابی در برابر تهدیدات، تغییرات، خطرات و بلایای قابل توجه با حداقل آسیب به ایمنی و سلامت عمومی، اجتماع، اقتصاد و امنیت" تعریف شده است. تلاش در جهت ارتقای تاب‌آوری شهری امری میان بخشی و نیازمند تلاش جمعی میان نمایندگان دولت و مجلس، مدیریت شهری، آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی، سازمان‌های مردم‌نهاد، شهروندان، گروه‌های اجتماعی، جوامع تخصصی و حرفه‌ای و سازمان‌های بین‌المللی است.

❖ ظرفیت‌سازی اجتماعی [Community Capacity Building]

ظرفیت‌سازی اجتماعی یکی از اجزای ضروری در فرایندهای توسعه اجتماعی است. ظرفیت‌سازی اجتماعی فرایند حمایت از افراد و نهادهای اجتماعی به‌منظور کمک به آن‌ها در شناسایی و پاسخگویی بهتر به نیازهایشان در واحدهای اجتماعی است. این فرایند شامل ایجاد فرصت‌های آموزش برای مردم از طریق تجارب و ارتقای آگاهی، اعتماد و توانمندسازی آن‌ها برای مشارکت همه‌جانبه در اجتماع است. ظرفیت‌ها در این فرایند چیزی بیش از مهارت‌ها، مردم و برنامه‌ها است و موارد زیر را در بر می‌گیرد:

- افرادی که تمایل به مشارکت دارند؛

- مهارت‌ها، دانش و توانایی‌ها؛

- انسجام اجتماعی؛
- توانایی شناسایی و دسترسی به فرصت‌ها؛
- انگیزه و تجربه؛
- سازمان‌های اجتماعی و نهادهای حمایتی و منابع فیزیکی؛
- رهبری و ساختارهای موردنیاز برای مشارکت؛
- منابع مالی و اقتصادی؛ و
- سیسم‌ها و سیاست‌های توانمندسازی.

❖ سرمایه اجتماعی [Social Capital]

سرمایه اجتماعی مفهومی جامعه‌شناسی است که در تجارت، اقتصاد، علوم انسانی و بهداشت عمومی جهت اشاره به ارتباطات درون و مابین گروهی از آن استفاده می‌شود. اگرچه تعاریف مختلفی برای این مفهوم وجود دارد، اما در کل سرمایه اجتماعی به عنوان نوعی "علاج همه مشکلات" جامعه مدرن تلقی شده است. ایده اصلی این است که "شبکه‌های اجتماعی دارای ارزش هستند. همانطور که پیچگوشی (سرمایه فیزیکی) یا تحصیلات دانشگاهی (سرمایه انسانی) هم به صورت فردی و هم در شکل جمعی می‌توانند موجب افزایش بهره‌وری شوند، ارتباطات اجتماعی هم بر بهره‌وری افراد و گروه‌ها تأثیر می‌گذارند. براساس تعریف بانک جهانی، سرمایه اجتماعی به معنای نهادها، روابط و هنجارهایی است که در شکل دادن به کیفیت و کمیت تعاملات اجتماعی یک جامعه نقش دارند. سرمایه اجتماعی تنها به معنای مجموعه نهادهای زیربنایی اجتماع نیست، بلکه قدرتی است که این نهادها را همپیوند کرده و در کنار یکدیگر نگه می‌دارد. سرمایه اجتماعی در نگاهی گسترده و فراگیر به معنای محیط اجتماعی و سیاسی است که ساختار اجتماعی را شکل داده و توسعه هنجارها را ممکن می‌سازد. در این نگاه، به روابط نهادی و ساختارهایی مانند حکومت، رژیم سیاسی، حاکمیت قانون، سیستم قضایی و آزادی‌های مدنی و سیاسی تأکید می‌شود.

❖ همه‌شمولی اجتماعی [Social Inclusion]

بانک جهانی همه‌شمولی اجتماعی را به عنوان فرایند ارتقای شرایط افراد و گروه‌ها برای مشارکت در اجتماعی تعریف کرده است. همه‌شمولی اجتماعی به دنبال مقتدرسازی مردم فقیر و به حاشیه‌رانده شده است تا از مزایای فرصت‌های روبه‌رشد جهانی بهره‌مند شوند. همه‌شمولی اجتماعی تأثیرگذاری مردم بر تصمیم‌های موثر بر زندگی‌شان را تضمین می‌کند و دسترسی یکسان و عادلانه را به بازارها، خدمات و فضاها، سیاسی، اجتماعی و کالبدی برای همه اعضا اجتماع فراهم می‌آورد.

❖ مدیریت دانش [Knowledge Management]

مدیریت دانایی یا مدیریت اندوخته‌های علمی به معنای در دسترس قرار دادن نظام‌مند اطلاعات و اندوخته‌های علمی است، به گونه‌ای که به هنگام نیاز در اختیار افرادی که نیازمند آن‌ها هستند، قرار گیرند تا بتوانند کار روزمره خود را با بازدهی بیشتر و موثرتر انجام دهند. مدیریت دانش فرایند تولید، توسعه، به‌اشتراک‌گذاری و استفاده موثر از دانش سازمانی است. رویکردی میان رشته‌ای در دست‌یابی به اهداف سازمانی از طریق استفاده موثر از دانش. برنامه اجرایی مدیریت دانش بر دو جزء اصلی بنا می‌شود:

-فرآیندهایی که این اندوخته‌ها را مدیریت می‌کنند؛ و

-ابزار و تمهیداتی که دسترسی به این سرمایه‌های علمی را آسان می‌کنند.

❖ انسجام اجتماعی [Social Cohesion]

انسجام ویژگی‌ای است که در آن نیروی اعمال شده بر اعضاء و جامعه برای ماندن در گروه بیش از کل نیروهایی است که می‌کوشند آن‌ها را به ترک گروه وادار سازند و انسجام ایشان را از میان بردارند. انسجام اجتماعی ویژگی یک واحد اجتماعی است. مفهومی در مقیاس کلان و چندبعدی که بیانگر شرایط کلی پیوندهای اجتماعی در هر اجتماعی [کوچک، متوسط و یا بزرگ] است. انسجام اجتماعی نه تنها دربردارنده مشارکت همه‌جانبه تمام گروه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه است بلکه حس همبستگی و تعلق به جامعه را که ناشی از بهره‌مندی از حقوق شهروندی و دموکراسی است را نیز دربر می‌گیرد. بر این اساس انسجام اجتماعی در تعبیری برآیند همه‌شمولی اجتماعی، سرمایه اجتماعی و بسیج اجتماعی است.

فقدان و یا نقصان در انسجام اجتماعی عموماً از طریق بی‌نظمی اجتماعی، بروز تضادها، ارزش‌های اخلاقی متفاوت، نابرابری‌های شدید اجتماعی، سطوح پایین تعامل اجتماعی و دل‌بستگی مکانی بروز و ظهور می‌یابد. این امر در محدوده‌های هدف بازآفرینی شهری علاوه بر خصوصیات برشمرده شده در قالب رفتارهایی چون ترک و یا تمایل به ترک بافت [عدم سکونت] توسط ساکنان نیز می‌شود. در مقابل جامعه برخوردار از انسجام اجتماعی دارای حس تعلق اجتماعی قوی در اعضا است. این جامعه در جهت رفاه تمامی اعضایش تلاش کرده و برعلیه محرومیت و به حاشیه رانده شدن اعضا می‌جنگد.

پیوست ۲: منابع

۱. سیاست‌های کلی نظام ابلاغی مقام معظم رهبری
۲. سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴
۳. سند ملی عمران و بهسازی شهری [ویرایش نهایی]
4. World Bank, Deniz Baharoglu & Christine Kessides, “ **Urban Poverty**”
5. World Bank ,Judy L. Baker(2008), ”**Urban Poverty: A Global View**”
6. UNISDR & UN-Habitat(2010),”**How To Make Cities More Resilient: A Handbook For Local Government Leaders**”
7. World Bank, Abhas K. Jha, Todd W. Miner, and Zuzana Stanton-Geddes (2013),“**Building Urban Resilience Principles, Tools, and Practice**”
8. UN-Habitat(2000), “**Global campaign on Urban Governance: An Inventory**”-
Draft4A
9. "**community Capacity Building** (Voluntary and Community Sector)"(Department for social Development.gov.Uk
10. <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALDEVELOPMENT/EXTT SOCIALCAPITAL>
11. <http://www.worldbank.org/en/topic/socialdevelopment/brief/social-inclusion>

وزارت راه و شهرسازی
شرکت عمران و بهسازی شهری ایران
(مادر تخصصی)